

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 lutego 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu, I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Małgorzata Mazurkiewicz-Talaga
Sędziowie:	SA Bogdan Wysocki /spr./ SA Jan Futro
Protokolant:	st.sekr.sąd. Sylwia Stefańska

po rozpoznaniu w dniu 7 lutego 2013 r. w Poznaniu

na rozprawie

sprawy z powództwa (...) **spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w S.**

przeciwko (...) **Przedsiębiorstwo Handlowe spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w P.**

o zapłatę

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu

z dnia 22 października 2012 r., sygn. akt IX GC 717/11

- zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądza od pozwanej na rzecz powódki kwotę 248.497,60 zł (dwieście czterdzieści osiem tysięcy czterysta dziewięćdziesiąt siedem złotych sześćdziesiąt groszy) z ustawowymi odsetkami od dnia 22 lipca 2011 roku do dnia zapłaty oraz kwotę 19.642 zł (dziewiętnaście tysięcy sześćset czterdzieści dwa złote) tytułem kosztów procesu;**
- zasądza od pozwanej na rzecz powódki kwotę 17.825 zł (siedemnaście tysięcy osiemset dwadzieścia pięć złotych) tytułem kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym.**

/-/ J. Futro /-/ M. Mazurkiewicz-Talaga /-/ B. Wysocki

UZASADNIENIE

Powód (...) sp. z o.o. z siedzibą w S. wniósł o zasądzenie od **pozwanego (...) Przedsiębiorstwo Handlowe sp. z o.o. z siedzibą w P.** kwoty 248.497,60 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz o zasądzenie kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Nakazem zapłaty z dnia 7 września 2011 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu w uwzględnił powództwo w całości.

Od powyższego nakazu sprzeciw wniósł pozwany żądając oddalenia powództwa w całości i zasądzenia od powoda kosztów postępowania według norm przepisanych.

Wyrokiem z dnia 22 października 2012 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu oddalił powództwo i obciążył powoda kosztami procesu.

Podstawą rozstrzygnięcia były następujące ustalenia i wnioski.

29 października 2010 r. powód zawarł z pozwanym umowę nr (...) na mocy której pozwany zobowiązał się sprzedać powodowi w okresie od 1 listopada 2010 r. do 16 grudnia 2010 r. 2.000 ton kukurydzy za cenę 730 zł/tonę o parametrach szczegółowo opisanych w umowie.

W umowie tej strony zastrzegły, że w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania umowy przez jedną ze stron w całości lub w części, a także za odstąpienie od umowy z powodu okoliczności obciążających jedną ze stron, ma ona obowiązek zapłaty kary umownej w wysokości 10 % wartości całej umowy, bez względu na stopień wykonania i zakres odstąpienia.

W wykonaniu powyższej umowy pozwany sprzedał powodowi 48,48 tony kukurydzy za łączną kwotę 36.452,11 zł.

W związku z niemożnością wywiązania się przez pozwanego z w/w umowy, na jego prośbę, strony w dniu 8 grudnia 2010 r. podpisały aneks do umowy, na mocy którego termin realizacji kontraktu został przedłużony do dnia 31 stycznia 2011 r.

17 grudnia 2010 r. powód zawarł z pozwanym umowę nr (...), na mocy której zobowiązał się sprzedać pozwanemu do dnia 27 grudnia 2010 r. 1.911,52 ton kukurydzy w cenie 860 zł za tonę + VAT o parametrach szczegółowo opisanych w umowie.

27 grudnia 2010 r. powód wystawił na rzecz pozwanego notę księgową nr (...) na kwotę 248.497,60 zł z tytułu kary umownej dotyczącej kontraktu 51016.

Pozwany odesłał wraz z pismem z dnia 14 stycznia 2011 r. w/w notę, wskazując na zawarcie w dniu 8 grudnia 2010 r. aneksu do umowy, co oznacza, że nota została wystawiona bez podstawy prawnej.

W celu rozwiązania zaistniałego między stronami sporu doszło w siedzibie powoda do spotkania przedstawicieli obu stron. Wzięli w nim udział I. H., P. R., A. G., M. K.. Na spotkaniu tym A. G. proponował obniżeni kwoty, jakiej zapłaty domagał się powód w nocie księgowej. Jego propozycja nie została jednak zaakceptowana przez przedstawicieli powoda i spotkanie ostatecznie nie doprowadziło do porozumienia między stronami.

W piśmie z dnia 1 lutego 2011 r. pozwany złożył oświadczenie o potrąceniu wierzytelności jaka przysługiwała powodowi w stosunku do niego z tytułu dostarczenia 2.000 ton kukurydzy paszowej, zgodnie z umową z dnia 29 października 2010 r. nr (...), wraz z aneksem z dnia 8 grudnia 2010 r., wymagalnej od dnia 1 lutego 2011 r. (niezrealizowana część umowy to 1.911,52 tony), z jego wierzytelnością wobec powoda z tytułu dostarczenia 1.911,52 ton kukurydzy paszowej, co wynika z umowy nr (...), wymagalnej od dnia 28 grudnia 2010 r.

23 lutego 2011 r. powód wystawił na rzecz pozwanego notę księgową nr (...) na kwotę 248.497,60 zł z tytułu kary umownej dotyczącej kontraktu 51016.

W ocenie Sądu Okręgowego w świetle dokonanych ustaleń faktycznych żądanie powoda nie zasługiwało na uwzględnienie. Powód nie wykazał podstawy do żądania zapłaty kwoty objętej pozwem. Zaoferowany przez niego materiał dowodowy okazał się niewystarczający dla wykazania, że strony uzgodniły, iż pozwany nie dostarczy

pozostalej części kukurydzy, a powód nie dostarczy ilości kukurydzy określonej w umowie z dnia 17 grudnia 2010 r. i strony dokonają jedynie rozliczenia różnicy w cenie, a zatem, że umowa z dnia 17 grudnia 2010 r. miała charakter tzw. kontraktu zwrotnego. Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że umowy z dnia 29 października 2010 r. i 17 grudnia 2010 r. były niezależnymi od siebie umowami. Powodowi nie przysługiwało zatem roszczenie o zapłatę kwoty 248.497,60 zł stanowiącej różnicę cen ale inne roszczenia, w tym o zapłatę kary umownej za niewykonanie zobowiązania, czy też odszkodowanie związane z ewentualnym wykonaniem zastępczym. W tej drugiej kwestii nadmienić należy, że pozwany złożył powodowi oświadczenie o potrąceniu wierzytelności dotyczącej wydania określonej ilości kukurydzy. Jak twierdził pozwany w następstwie dokonania potrącenia obowiązki stron wynikające z umów z dnia 29 października 2010 r. i 17 grudnia 2010 r. wygasły. Z uwagi na przedmiot postępowania i wskazaną przez powoda podstawę żądania Sąd nie był władny rozstrzygać, czy powyższe oświadczenie o potrąceniu było skuteczne i czy wzajemne obowiązki stron wygasły. Z uwagi na powyższe, wobec nie wykazania podstaw do żądania zapłaty kwoty objętej pozwem, koniecznym było oddalenie powództwa w całości.

O kosztach procesu Sąd na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c.

Apelację od wyroku wniósł powód, zaskarżył go w całości. Powód zarzucał orzeczeniu naruszenie przepisów postępowania poprzez błędną ocenę materiału dowodowego oraz nierozpatrzenie wniosku dowodowego powoda o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego. Wskazując na te zarzuty powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie żądania pozwu w całości ewentualnie o przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniósł o oddalenie apelacji oraz o zasądzenie od powoda na jego rzecz kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelację należy uznać za uzasadnioną.

Podzielić należy zarzuty skarżącego co do niewłaściwej oceny mocy i wiarygodności materiału dowodowego, przeprowadzonej w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia.

Doprowadziło to do błędów w ustaleniach co do treści łączących strony stosunków prawnych, a, w konsekwencji, do naruszenia prawa materialnego, w szczególności przepisów art. 65 § 2 kc, art. 353 kc oraz art. 353¹ kc a także art. 535 kc oraz art. 498 kc i art. 499 kc.

W świetle kompleksowej oceny całego materiału dowodowego nie ma podstaw do uznania, aby zgodnym zamiarem stron było zawarcie w dniu 17 grudnia 2010r umowy sprzedaży w rozumieniu przepisu art. 535 kc, i to mimo użycia w powstałym w tym dniu dokumencie (k.20) nawiązującej do takiej umowy nomenklatury.

Decydujące znaczenie musi mieć bowiem odtworzenie rzeczywistej woli stron umowy, zgodnie z regułami wykładni, o jakich mowa w art. 65 § 2 kc.

W judykaturze utrwaliła się koncepcja tzw. kombinowanej wykładni, najszerszej rozwinięta w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995r w spr. III CZP 66/95 (OSNC 1995r, z. 12, poz. 168 ; kontynuacja tej linii orzecznictwa : wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1997r w spr. I CKN 825/97, OSNC 1998r , z. 5, poz.81, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2004r w spr. II CK 354/03, OSNC 2005r, nr 5, poz. 91 itd.).

Wymieniona metoda wykładni przyznaje pierwszeństwo temu znaczeniu oświadczenia woli, które rzeczywiście nadały mu obie strony w chwili jego złożenia (subiektywny wzorzec wykładni).

Należy przy tym podkreślić, że to, jak strony rozumiały składane oświadczenie woli, można wykazywać wszelkimi środkami dowodowymi. Dowody zgłaszane w takim przypadku nie są bowiem skierowane przeciwko osnowie lub ponad osnowę dokumentu, a jedynie służą jej ustaleniu w drodze wykładni (por. orzeczenia Sądu Najwyższego : z

dnia 18 września 1951r w spr. C 112/51, OSN 1952, nr 3, poz.70 i z dnia 4 lipca 1975 r w spr. III CRN 160/75, OSPiKA 1977, nr 1, poz.6).

Dodać wypada, że w doktrynie i orzecznictwie zarzucono obecnie zapatrywanie, zgodnie z którym nie można uznać prawnej doniosłości znaczenia nadanego oświadczeniu woli przez same strony, gdy odbiega ono od jasnego sensu takiego oświadczenia, wynikającego z reguł językowych (por. np.: w/w wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1997r w spr. I CKN 825/97 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 czerwca 1999r w spr. II CKN 379/98, OSNC 2000, z. 1, poz.10, z dnia 7 grudnia 2000 w spr. II CKN 351/00, OSNC 2001, z. 6, poz. 95, z dnia 30 stycznia 2004r w spr. I CK 129/03, nie publ., z dnia 25 marca 2004r w spr. II CK 116/03, nie publ., z dnia 8 października 2004r w spr. V CK 670/03, OSNC 2005, z. 9, poz. 162 itp.).

Zacieśnienie wykładni tylko do „niejasnych” postanowień umowy (zgodnie z paremią *clara non sunt interpretanda*) miałyby oparcie w art. 65 kc, gdyby uznawał on za wyłącznie doniosłe takie znaczenie umowy, jakie wynika z reguł językowych. Zgodnie jednak z art. 65 § 2 kc w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Przepis ten dopuszcza więc taką sytuację, w której właściwy sens umowy ustalony przy zastosowaniu wskazanych w nim dyrektyw będzie odbiegał od jej „jasnego” znaczenia w świetle reguł językowych (por. w/w wyrok Sądu Najwyższego w spr. II CK 116/03 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2005r w spr. II CK 122/05, nie publ.).

Przenosząc to na grunt rozpoznawanej sprawy nie sposób byłoby, racjonalnie oceniając stan rzeczy, przyjąć, aby zamiarem pozwanego było nabycie na własność od powoda kukurydzy o takich samych parametrach, jak objętych umową z dnia 29 października 2010r i dokładnie w takiej ilości, w jakiej pozwany nie wywiązał się z tej umowy, po to tylko, aby następnie odsprzedać to zboże powodowi za niższą cenę.

Tego rodzaju transakcja byłaby irracjonalne pod względem ekonomicznym, logistycznym itp.

Wymaga podkreślenia, że pozwany nie zajmował się, co do zasady, handlem zbożem, a jego interes gospodarczy wyrażał się w wykorzystaniu dodatkowych mocy posiadanych przez niego suszarni w celu skorzystania z różnicy cen między zbożem wilgotnym a wysuszonym (por. zeznania św. B. W. k. 144).

Podobnie, niezrozumiałe byłoby zawieranie tego rodzaju transakcji z punktu widzenia interesów powoda.

Dla jej wykonania musiałby on dokonać szeregu zbędnych czynności, w postaci zakupu kukurydzy na rynku, następnie przeniesienia jej własności na pozwanego po to, żeby z powrotem nabyć własność zboża na podstawie umowy z dnia 29 października 2010r.

Tymczasem, w przypadku zwłoki pozwanego, o wiele prostszym sposobem zabezpieczenia interesu powoda było skorzystanie z uprawnienia do wykonania zastępczego, o jakim mowa w przepisie art. 479 kc.

Przyjąć zatem należy za skarżącym, że rzeczywistym zamiarem stron było zawarcie, w ramach swobody kontraktowania (art. 353¹ kc), umowy *sui generis* (nazywanej przez powoda „kontraktem zwrotnym”), której istota polegała na zabezpieczeniu ich interesów ekonomicznych (przede wszystkim interesu powoda jako kupującego) na wypadek przewidywanego i wysoce prawdopodobnego niewywiązania się pozwanego w terminie z umowy zawartej w dniu 29 października 2010r.

W takim przypadku pozwany zostawał zwolniony z obowiązku wykonania kontraktu i zapłaty kar umownych a powód otrzymywał świadczenie stanowiące równowartość jego potencjalnego zysku wynikającego z działającej na jego korzyść różnicy cen między datą zawarcia w/w umowy a pierwotnym terminem jej wykonania.

Tego rodzaju umowa zabezpieczała również w istotny sposób interesy pozwanego, który mógł, w przypadku niemożności wywiązania się z umowy sprzedaży, „skompensować” wzajemne zobowiązania i uniknąć w ten sposób bardziej dotkliwych skutków swojej zwłoki.

Należy mieć na uwadze, że powód jako kupujący mógłby nie tylko żądać pokrycia kosztów zakupu zastępczego, ale równocześnie żądać zapłaty kary umownej (por. art. 479 in fine kc).

Ponadto pozwany w ten sposób zabezpieczał się przed dalszym wzrostem rynkowych cen kukurydzy po dniu 17 grudnia 2010r.

Ponieważ poza sporem jest, że umowa z dnia 29 grudnia 2010r nie została przez pozwanego wykonana, zobowiązany on jest do wykonania zobowiązania zastępczego, zgodnie z jego ustaloną wyżej treścią (art. 353 kc).

W opóźnieniu wykonania zobowiązania, uzasadniającym roszczenie o zapłatę odsetek ustawowych (art. 481 kc) pozwany pozostaje na zasadach ogólnych, tj. od dnia wezwania dłużnika o spełnienie świadczenia (art. 455 kc).

Powód wezwał ostatecznie pozwanego do zapłaty pismem z dnia 24 maja 2011r (k. 45). W piśmie tym, wysłanym przesyłką poleconą w dniu 25 maja 2010r (k. 46) wyznaczono pozwanemu 14-dniowy termin do wykonania zobowiązania, który, zakładając, że przesyłkę doręczono najpóźniej 3 dni od wysłania, minął w dniu 11 czerwca 2011r.

W tej sytuacji zasadne było żądania zasądzenia odsetek ustawowych za opóźnienie (art. 481 § 1 i § 2 zd. 1 kc) od dnia wniesienia pozwu, czyli od 22 lipca 2011r (k. 47).

Uzupełniająco należy dodać, że obowiązek świadczenia przez pozwanego w takim samym zakresie nie uległy zmianie również przy przyjęciu za Sądem Okręgowym, że strony zawarły dwie odrębne umowy sprzedaży kukurydzy, z dnia 29 października 2010r oraz z dnia 17 grudnia 2010r.

Zważywszy, że przedmiotem wymienionych kontraktów po obu stronach były zarówno świadczenia pieniężne, jak i obowiązek świadczenia rzeczy tej samej jakości, oznaczonych tylko co do gatunku, mogły one ulec potrąceniu na podstawie przepisów art. 498 kc oraz art. 499 kc, z dniem upływu terminu do wykonania przez pozwanego zobowiązania, tj. od dnia 31 stycznia 2011r.

Należy mieć przy tym na uwadze, że oświadczenie o potrąceniu może być przez dłużnika (wierzyciela wzajemnego) złożone w każdej formie, w dostateczny sposób wyrażającej jego wolę (art. 60 kc, por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 1972r w spr. III PZP 2/72, LEX nr 7071, Komentarz do kodeksu cywilnego pod red. G. Bieńka, Księga trzecia, Zobowiązania, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Wyd. 6, Warszawa 2006, tom 1, str. 624 itp.).

Powód w dostateczny sposób wyraził wolę potrącenia wzajemnych świadczeń, wynikających z obu umów, wysyłając do pozwanego pismo z dnia 24 maja 2011r (k. 45).

Ponieważ na dzień, w którym potrącenie stało się możliwe (por. art. 499 zd. 2 kc), tj. 31 stycznia 2011r, świadczenia niepieniężne z obu umów były tożsame i obejmowały obowiązek dostarczenia przez każdą ze stron kukurydzy tej samej jakości w ilości 1.911,52 t, wzajemne wierzytelności z tego tytułu uległy całkowitemu umorzeniu.

Z kolei wierzytelności o charakterze pieniężnym, uległyby umorzeniu do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 kc), tj. ceny należnej pozwanemu z umowy z dnia 29 października 2010r, czyli kwoty 1.395.409,60 zł (1.911,52 t x 730zł/t).

Powodowi z tego tytułu pozostawałaby zatem po potrąceniu wierzytelność w wysokości 248.497,60 zł, stanowiąca różnicę między ceną należną mu z umowy z dnia 17 grudnia 2010r w wysokości 1.643.907,20 zł (1.911,52 t x 860 zł/t) a w/w kwotą 1.395,409,60 zł (art. 535 kc).

Wymaga podkreślenia, że również pozwany powołuje się na oświadczenie o potrąceniu wzajemnych wierzytelności, złożone w piśmie do powoda z dnia 1 lutego 2011r (k. 24).

W piśmie tym pozwany dokonał potrącenia jedynie wzajemnych wierzytelności z tytułu obowiązku świadczenia niepieniężnego (przeniesienia własności przedmiotu sprzedaży), wywodząc z tego automatyczne całkowite wygaśnięcie wierzytelności z tytułu ceny.

Z oczywistych jednak względów, taki, oczekiwany przez pozwanego, skutek złożonego oświadczenia nie mógłby nastąpić.

Do koniecznych elementów umowy sprzedaży (essentialia negotii) należy zarówno obowiązek przeniesienia własności rzeczy (świadczenie niepieniężne), jak i korelujący z nim obowiązek zapłaty ceny (świadczenie pieniężne), przy czym, z natury rzeczy, żadne z tych świadczeń nie ma charakteru samodzielnego i nie może funkcjonować w oderwaniu od drugiego.

Jeżeli zatem strony związane są wzajemnymi umowami sprzedaży rzeczy tej samej jakości, oznaczonych tylko co do gatunku, to niedopuszczalne byłoby dokonanie potrącenia między nimi jedynie wierzytelności o charakterze niepieniężnym, bez jednoczesnego potrącenia wzajemnych wierzytelności z tytułu ceny.

W przypadku, gdy, jak w rozpoznawanej sprawie, strony mają obowiązek świadczyć sobie, na podstawie umów sprzedaży, rzeczy oznaczone co do gatunku w tej samej ilości, ale za różną cenę, potrącenie wierzytelności o charakterze niepieniężnym powoduje ich wzajemne całkowite umorzenie, wywołując jednocześnie skutek w postaci umorzenia wzajemnych należności z tytułu ceny do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 kc, art. 56 kc).

Z tego wynika, że potrącenie dokonane przez pozwanego wywoływałoby taki sam skutek, jak omówione wyżej oświadczenie o potrąceniu złożone przez powoda.

Oznacza to konieczność zmiany zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie powództwa w całości.

Pociąga to za sobą zmianę zawartego w wyroku orzeczenia o kosztach procesu, które w całości ponosi pozwany (art. 98 § 1 i 3 kpc).

Koszty te obejmowały opłatę od pozwu w wysokości 12.425 zł oraz wynagrodzenie radcy prawnego w wysokości 7.217 zł (§ 2 ust. 1 i 2 oraz § 6 pkt. 7 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. nr 163, poz. 1349 ze zm.).

Z tych przyczyn na podstawie przepisu art. 386 § 1 kpc oraz powołanych wyżej przepisów prawa materialnego i procesowego Sąd Apelacyjny orzekł jak w punkcie 1 sentencji wyroku.

O należnych powodowi kosztach procesu w postępowaniu apelacyjnym, obejmujących opłatę od apelacji w wysokości 12.425 zł oraz wynagrodzenie radcy prawnego w wysokości 5.400 zł orzeczono (punkt 2 wyroku) na podstawie przepisów art. 98 § 1 i 3 kpc i art. 99 kpc w zw. z art. 391 § 1 kpc, przy uwzględnieniu § 2 ust. 1 i 2 oraz § 12 ust. 1 pkt. 2) w zw. z § 6 pkt. 7 w/w Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu.

/-/ M. M.-T. /-/ B. W. /-/ J. F.